

Sziszüphosz megpihen egy pillanatra, s mélyen elgondolkozik. Jegyezzük meg jól: elgondolkozik! Már csak gondolkozhat, a cselekvés lehetősége nélkül. Rájön arra, hogy becsapták, hogy saját magát csapta be, hogy az ajándék bűntetés volt. Rájön arra, hogy teste megszűnt szelleme számára, a lélet végérvényesen felváltotta a máslet. Tudja, teste és szelleme többé nem egyesülhet. Tudja, az együttes cselekvésben megvalósuló totalitás lehetőségét többé soha nem használhatja ki.

Sziszüphosz szelleme emészti önmagát, szeretne megsemmisülni, de nem lehet: megkapta a halhatatlanságot. Sorsa mozgás a térben, látszatmozgás, s ezentúl ennek tudata.

Sziszüphosz szenved. Orpheusz alkot!

Schleiningner Tamás

A budapesti Kassák-kiállításról

Tűhegyes ceruzák egész kötegben, folyóiratszámok, egy szemüveg, amit, azt hiszem, csak íráshoz használt, és a híres „Kassák-kalap“... Emlékszobák ravatali rendjét, megvallom, valahogy mindig hamisnak éreztem. Nem tudtam elhinni (amit pedig sugallni akarnak), hogy minden azonmód maradt meg, mintha az elhunyt „éppen most“ kelt volna ki a karosszékéből. Dehát itt nem fért kétség az elrendezés hiteléhez. Egy halkszavú, őszbecsavarodott hajú asszony, Kárpáti Klára (1939-től Kassák Klára — a második feleség) éppen harmincéves élettársi automatizmussal igazított a tárgyakon. Mondták: ha akarom, bemutatnak. Nem akartam. Úgy éreztem, közelebből figyelhetem meg, ha mint ismeretlen kiállításlátogató nézem végig, ahogy a tárgyak között jár, ahogy elgondolkozva áll meg a relikviák egyike-másika előtt. Mit is mondhatott volna többet annál, amit ez a nagyszerű kiállítás akár az életrajz intimitásából is bemutatni kívánt.

Kassák Lajosnak számos kiállítást rendeztek életében. Persze, azok Kassák, a festő bemutatói voltak. A magyar proletárforradalom emigránsának Bécs és Berlin galériái nyíltak meg. Azután a századelő avantgarde-jának újralfedezői, mai méltatói nem engedik kihullni nevét a nagy formabontók névsorából. A düsseldorfi Dada-kiállításra, a kollázs 60 évének párizsi bemutatójára s ismét a Dada-hívek párizsi Musée d'Art Moderne-beli seregszemléjére kérik ki otthoni műveit.

Ez a mostani kiállítása mindegyiktől különbözik. A budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum törekvéseivel, ahogy mondani szokták, „profiljával“ teljes összhangban életmű és pálya egészét kívánták az érdeklődők elé tárni. Műfaji különlegessége miatt volt számomra is nagyobb élmény, mintha csak képeit vagy csak irodalmi hagyatékát — megőrződött kéziratait — láttam volna.

Az értékelők máig vitatják, miben adta Kassák a legtöbbet. Egy dologban értenek egyet tökéletesen: olyan univerzális tehetség volt, aki az avant-

garde csillagzata alatt egyesítette a saját és a formabontásra receptív pályatársak törekvéseit. Ha a századelőnek a megújulásért indított, lélegzetállítóan gyors és izgalmas stafétájában magyarok is célvonalba érkeztek, annak Kassák tevőleges részese, tevőleges szervezője volt. Talán ebben a teljesítményben, ebben az összseredményben mérhetők meg igazán hagyatékának értékei.

Nem tudom pontosan idézni, amit egy Erdélyből elszármazott (különben Kassák-ellenző!) pályatársa mondott róla, de körülbelül így hangzott: Ércakasnak képzeltem mindig, aki palánkjára felrebbenve rikoltotta bele kételyeit a világba. Mindig akkor, mikor már nagy volt a csend, és nagy volt a béke. Öregkori éveinek egyik ismerője, Nemes Nagy Ágnes pedig így határozta meg művészi indulásának „axiómáit”: eltörölni minden eddig-valót, a régihez semmiben sem hasonló újat teremteni.

Ez lenne hát a kassáki mű lényege? „Ércakas” voltához nincs mit hozzátennünk. Úgy igaz — akkor is, ha nem kevés ironiával mondták el róla. Ebben hasonlít leginkább az izmusok prófétáihoz — és persze az örökös formatagadásban. Ebben közelíti meg leginkább az avantgarde manifesztumok hangját.

„A művészet pedig — írja — ott kezdődik, hogy az ember olyasvalamit és úgy tudjon megcsinálni, ahogyan azt még mások nem csinálták meg...“ Ez a kiállítás mindennél jobban példázza, hogy a tagadáson semmiképp sem megsemmisítést értett. Ha avantgarde lapjainak hangvételével — írhatnám így is: művészetpolitikájával — sokan nem is értettek egyet, s ha ő maga határolta el magát olykor nem is ellenséges, csak kevésbé aktív társadalmi rétegektől, életműve mégis beépül korának egész kultúrtörténetébe. Tagadáson azt értette: a régi formák továbbélése, lassú és kínos agóniája nélkül kell a XX. század műveltségében újat adni.

A kassáki aktivizmus is feltétlenül ezt jelenti. Ha irracionalista elképzelések szülik is az önmagáért való cselekvést hirdető aktivizmust, a világháború tisztító viharában az aktivizmus hívei közül sokan, magától értetődően Kassák is, társadalmi felelősségtudattal követelik a változást.

A Petőfi Irodalmi Múzeum életmű-kiállítása a Kassák-hagyaték ilyen sokrétű összetevőit mutatja fel. Képek sorakoznak a falakon, azután minden bevezető nélkül fényképek, montázsok, verseinek faksimile-kéziratai, majd ismét képek, rajzok, Kassák-versek sajátkezü illusztrációi, folyóiratok maga tervezte fedőlapjai váltakoznak. Egy betű-kép kollázsára (1922!) merész ötlettel fénykép-önarcképet ragasztja be, amint írógépe mellett dolgozik... És levelek sokasága. Avantgarde folyóiratainak szerkesztési titkai, a munkatársakhoz fűződő kapcsolatai elevenednek meg bennük. Rengetegen lettek a hívei, és nem kevesek tagadták meg. Művészetszemléletének sarkos és erőszakos volta, türelmetlen vagy éppen tarthatatlan állásfoglalása csendes szakításokra, de még többször polemikus elfordulásokra vezettek. Mindez a múlté már...

Képeit nézem. Két korszak művei sorakoznak a falakon. Az emigrációtól számított festő-voltának képi hagyatéka, majd az ötvenes évektől, átmeneti belső emigrációba vonulásától újraéledő munkásságának termése. Megértem, miért tartják a kollázs úttörőjének is. Kollázsai ötletesek, grafikailag kiérlelték, nagy képi kultúrával szerkesztettek. Konstruktív képei (a magyar aktivizmus, amint ezt Moholy-Nagy vagy Bortnyik művészete is példázza, a képkultúrában a konstruktivizmus híve) különösen a Bauhaus törekvéseivel rokonok. A képarchitektúra mint fogalom is Kassák invenciója! Nemcsak a magyar művészet, a külföld is így tartja ezt számon. Geometriai formák esztétikus viszonya —

valahogy így határozta meg szerkesztett felületeinek lényegét. De továbbmenően, e dekoratív formáknak önmagukban is „kollektív szellemiséget“ kellett sugallniuk. Lehet (majdnem biztos), hogy a mai néző, különösen ha csak egyik-két képét látja valahol, legfennebb a színes felületek dekoratív szépségét, harmóniáját fogja fel bennük. Kassák és nemzedéke (gondolok itt a mi Mattis Teutschunkra is) még hittel hirdette: a modern ember, az új társadalmak szellemisége igenis visszaadható ebben a dekoratív — végül is absztrakt — művészetben. Így írták, így propagálták, nem is hatástalanul. Mindehhez azonban a kor és emberének ismerete, történéseinek átélése kell. Ez a múzeumi kiállítás, ha nem is hozhatta a teljességet, térbe és időperspektívába helyezte Kassák műveit.

„Kassák-kalapos“ fényképét nézem meg még egyszer, és képei hangulatahoz annyira találó verssorait próbálom memorizálni.

merre fordul az árnyék amin röpülök
fekete vagy fehér ez a pont
tengeren ringatnak hogy kiáltsak
hallgatok
alszom

Murádin Jenő

Népi gyógymódok, orvoslási szokások

Azt hinné az ember, hogy a meglehetősen polgárosult Kalotaszegen a népi gyógyítás és a vele kapcsolatos sokféle szokás régen kihalt. A valóság egészen más. Kalotaszeg-szerte még rengeteg népi gyógymód él, s ugyanazzal a ragaszkodó konzervativizmussal magyarázhatjuk, amellyel megőrizték viseletüket, himző, faragó és bútorfestő művészetüket.

A kérdés a természetfeletti erővel való gyógyítástól az empirikus orvoslásig sok mindent felölel, s nem bonthatjuk alkotóelemeire, hiszen a gyógyítási tapasztalat és annak misztikus körítése a nép szemléletében határvonal nélkül folyik össze; az ősi szokások a sokszor misztikus babonaanyagba olvadva adódnak át az utódoknak. Az elkülönítést rendkívül megnehezíti a mai falukép is. A művelődési élet olyan információs anyaggal látja el a falvak lakosságát, hogy annak fénye erősen elhomályosítja vagy éppen megkérdőjelezi az ősi gyógyító eljárásokba vetett hitet. A falvakba is kijutó orvos és az orvosi rendelő jelenléte pedig empirikus gyógymódjaikat teszi fölöslegessé. Ennek ellenére — főleg a központoktól távolabb eső falvakban, de helyenként még az orvosi rendelők tövében is — fellelhetők a babonákkal összeforrt, tapasztalati gyógymódok, különösen az idősebb korosztálynál. Egy helyen, egyszerre előfordulnak az ősi betegápolási eljárások és a tudományos megalapozottságú gyógymódok, a kettő még egyelőre békésen megfér egymás mellett. Egy-egy betegség gyógyításában a kialakulási idősorrend is sokszor érvényesül még, hiszen gyakran az ősi gyógymódok előző végigpróbálása és hatástalan volta hajtja a beteget az orvoshoz. Egy biztos: a kalotaszegiek általában sokkal több